

II. FAKTAI IR APMAŠTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

Joanna Bryła-Lech

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Filologii Polskiej

Ul. Leśna 16, 25–509 Kielce, Polska

Tel.: +48 41 349 71 20

E-mail: asiabryla@wp.pl

Zainteresowania naukowe: frazeologia, semantyka, pragmatyka

WARIANTY LEKSYKALNE UTRWALONYCH POŁĄCZEŃ WYRAZOWYCH W PRZEKAZACH PRASOWYCH O PROFILU POLITYCZNO-SPOŁECZNYM

W tekstach o tematyce polityczno-społecznej twórcy komunikatów chętnie wykorzystują utrwalone połączenia słowne oraz ich modyfikacje. Niniejszy artykuł zawiera zarys badań dotyczących wariantów leksykalnych wyekscerpowanych z tekstów pochodzących z „Gazety Wyborczej” z 2011 roku. Baza materiałowa jest w pełni reprezentatywna, jednak z przyczyn praktycznych w niniejszym wywodzie została ograniczona do kilku egzemplifikacji.

Analizy związków wyrazowych zarejestrowanych w komunikatach o tematyce polityczno-społecznej wykazały, że ich twórcy stosują różnego rodzaju operacje na tego typu jednostkach. Dotyczą one zarówno formy, jak i semantyki frazeologizmów. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że najczęściej dochodzi tu do wymiany komponentu – powstają wówczas tzw. warianty leksykalne. Tworzone są ze względu na potrzeby określonego tekstu. Umożliwiają dopasowanie znaczenia związku frazeologicznego, przysłowia do treści artykułu, który stanowi kontekst jego użycia. Zazwyczaj zawężają znaczenie.

Związki frazeologiczne, przysłowia umożliwiają nadawcy komunikatów o tematyce polityczno-społecznej wyrażanie myśli nie wprost. Służą wyrażaniu ironii, kpiny oraz niechęci do osoby lub tematu wypowiedzi w sposób zawoalowany. „Rozszyfrowanie” tak sformułowanego komunikatu zmusza odbiorcę do wysiłku intelektualnego. Jest to swoistego rodzaju gra nadawcy z odbiorcą.

Utrwalone połączenia wyrazowe oraz ich modyfikacje przyciągają uwagę czytelnika, często ułatwiają przekonanie go do poglądów nadawcy. Język polityki, mediów jest językiem manipulacji, perswazji.

SŁOWA KLUCZOWE: *frazeologia, modyfikacje (warianty), manipulacja, dowcip językowy, prasa, ironia.*

Utrwalone połączenia wyrazowe oraz ich modyfikacje chętnie wykorzystywane są przez dziennikarzy w przekazach prasowych o profilu polityczno-społeczny. Analizując zgromadzony materiał źródłowy, pochodzący z „Gazety Wyborczej” z 2011 roku, wyekscerpowałam szereg wa-

riantów leksykalnych związków frazeologicznych oraz przysłów. Najbardziej nośne, najciekawsze przekształcenia zarejestrowałam w nagłówkach komunikatów. Kilka przykładów opiszę w niniejszym artykule.

Związki frazeologiczne to: „społecznie utrwalone połączenia wyrazów wykazują-

ce nieregularność pod jakimś względem, np.: w ich składzie występują wyrazy lub formy wyrazów nie wchodzące w swobodne związki składniowe; znaczenie frazeologizmu nie wynika ze znaczeń komponentów; naruszone bywają zasady łączliwości wyrazów” (Lewicki *i in.* 1993, s. 307). Przysłowia są minimalnymi tekstami utrwalonymi w społecznym zasobie tekstów i formuł tekstowych (Lewicki *i in.* 1993, s. 307).

Utrwalone połączenia wyrazowe ułatwiają nadawcy komunikatów o tematyce polityczno-społecznej wyrażanie myśli nie wprost. Mogą służyć wyrażaniu ironii, kpiny oraz niechęci do osoby lub tematu wypowiedzi w sposób zawoalowany. Poprawne odczytanie (zgodne z intencjami nadawcy) tak skonstruowanego komunikatu wymaga od odbiorcy wysiłku intelektualnego. Jest to swoistego rodzaju gra nadawcy z odbiorcą. Odczytanie sensu naddanego może wpłynąć na nawiązanie pewnego rodzaju więzi między uczestnikami procesu komunikacji.

Według Stanisława Bąby (1989, s. 48) „innowacje modyfikujące powstają w wyniku naruszenia ustabilizowanej struktury frazeologizmu: jego płaszczyzny leksykalnej (składu komponentów) i płaszczyzny gramatycznej (formy gramatycznej komponentów, powiązań składniowych między nimi)”. Płaszczyzna leksykalna – w przeciwieństwie do gramatycznej – jest mniej stabilna, a przez to bardziej podatna na zmiany (Bąba 1982, s. 18). Innowacje wymieniające, o których będzie traktował artykuł, powstają w wyniku wymiany komponentu na inny wyraz, który z punktu widzenia nadawcy wydaje się atrakcyjniejszy od występującego w formie kanonicznej (tamże, s. 54). Powstają wówczas tzw. warianty leksykalne. Zazwyczaj nie są to

jednostki utrwalone w polszczyźnie, lecz okazjonalne. Powstają ze względu na potrzeby określonego tekstu. Umożliwiają dopasowanie znaczenia związku frazeologicznego, przysłowia do treści artykułu, który stanowi kontekst jego użycia. Zazwyczaj zawężają znaczenie i odniesienie związku.

Pierwszym analizowanym przykładem modyfikacji wymieniającej jest nagłówek: ***Mądry Polak po reformie*** (GW 23/2011, s. 14). Wersja kanoniczna przysłowia brzmi: *Mądry Polak po szkodzie*¹ – ‘przysłowie używane, gdy ktoś dopiero po popełnieniu błędu zorientował się, jak należało postąpić’ (SFJP, t. I, s. 430). Zastosowaną modyfikację wymieniającą można motywować wykorzystaniem przysłowia w tekście dotyczącym reform. Twórca dostosował, uszczegółowił semantykę połączenia do własnych potrzeb. Komponent *szkoda* został zastąpiony członem *reforma*. *Reforma* – to ‘zmiana, zwykle społeczno-ekonomiczna lub polityczna, dokonana w jakimś systemie bez naruszenia podstaw istniejącego układu, ulepszenie czegoś’ (SWJP, t. II, s. 231), jednak w przytoczonym fragmencie nabiera cech negatywnych, jest przysłowiomą *szkodą*. Na jej wartościowanie (a zarazem na wartościowanie całego nagłówka) silnie wpływa znaczenie słownikowe połączenia, które ma wydźwięk negatywny. Nośnikiem tego sensu jest sekwencja wyrazowa: *mądry po* oznaczająca następstwo w czasie. Dowolny element *x* wprowadzony zamiast członu *szkoda* implikuje konwersję: *głupi przed x* dzięki antonimiczności znaków: *mądry – głupi, przed – po*.

¹ Przysłowie znane w Polsce w powyższej formie już co najmniej w połowie XVI w. (SM, s. 999).

Powyższym tytułem został opatrzony obszerny artykuł, w którym Jan Krzysztof Bielecki (premier w 1991, obecnie przewodniczący Rady Gospodarczej przy Prezesie Rady Ministrów) wypowiada się na temat reform rządu Tadeusza Mazowieckiego, w których z czasem uwidacznia się coraz więcej błędów. Bielecki podkreśla, że powinno się starać przewidzieć negatywne skutki oraz kontrolować wprowadzone zmiany. Natomiast w przypadku przeprowadzonej w 1999 roku reformy emerytalnej niestety nie podjęto odpowiednich działań, co spowodowało aktualne problemy finansowe kraju.

Zastosowanie przez dziennikarza powyższego nagłówka jest więc w pełni umotywowane. Za pomocą przytoczonego tekstu dziennikarz wyraził ironię oraz dezaprobatę dla nieprzemyślanego, niekontrolowanego działania polityków w dziedzinie reform.

Zbadajmy teraz konstrukcję zastosowaną w innym nagłówku: **Nie dajmy się zrobić w babcię** (GW 55/2011, s. 1). Przywołuje ona na myśl potoczny związek frazeologiczny: *robić, zrobić kogoś w balona, w bambusa, w konia, w jajo, w trąbę*, który oznacza 'traktować, potraktować kogoś niepoważnie, nieuczciwie, kpić, zakpić z kogoś, narażać, narazić kogoś na drwiny' (WSF, s. 445). Poddano go modyfikacji wymieniającej, komponent *bambus* a. *balon...* został zastąpiony leksemem *babcia*. Zastosowanie przekształcenia możemy umotywić tematem artykułu, który dotyczy reform emerytalnych. Dziennikarz, tworząc nagłówek, chciał zaapelować do Polaków, by nie dali się wprowadzić w błąd, oszukać przez rząd w kwestiach dotyczących emerytur, co wynika z kontekstu. Stąd w modyfikacji zastosowanie leksemu *babcia*, który przywołuje

na myśl osobę pobierającą świadczenia emerytalne. Artykuł dotyczy wydłużenia wieku emerytalnego i reform w tej dziedzinie. Wiąże się to z zakończeniem aktywności zawodowej w podeszłym wieku.

Babcia mówimy 'pieszczotliwie o matce ojca lub matki; o starej kobiecie, staruszce' (SJP, hasło: *babcia*). Pod wpływem silnej negatywnej semantyki słownikowej związku użytego przez redaktora komponent ten odbiorca wartościuje ujemnie. Odczytując powyższy komunikat, badany leksem przywołuje na myśl schorowaną, niedowidzącą, naiwną staruszkę o lasce, która przepracowała całe swoje życie, jest u jego kresu. Dzieje się tak, mimo iż według stereotypu jest to osoba pogodna, zadowolona z życia, czytająca wnukom bajki i robiąca na drutach². Nawiązując raz jeszcze do znaczenia słownikowego związku, zastosowaną modyfikację możemy odczytać dosadniej: rząd traktuje ludzi nie tylko nieuczciwie, ale również niepoważnie, kpi z nich, zmuszając do pracy w wieku starszym.

Należy zwrócić również uwagę na formę gramatyczną nagłówka oraz na wykorzystany związek frazeologiczny, który klasyfikowany jest jako potoczny, czyli stosowany w komunikacji codziennej. Dziennikarz, używając powyższych środków, utożsamia się ze społeczeństwem. Posługuje się odpowiednią odmianą języka – potoczną, która jest ludziom najbliższa, najbardziej naturalna, znana. Za pomocą wykorzystanych środków językowych (1. osoby liczby mnogiej: *nie dajmy...*) podkreśla, że sam znajduje się w identycznej

²J. Bartmiński oraz J. Panasiuk (2001, s. 391) piszą o pozytywnym wartościowaniu stereotypów ról rodzinnych w przypadku matki, ojca, brata, siostry, także dziadka, ponieważ też babki (a więc osób związanych więzami krwi).

sytuacji. Powoduje to zmniejszenie dystansu pomiędzy nim jako nadawcą a odbiorcą komunikatu. Używa formy „my”, ponieważ pozwala ona na nawiązanie kontaktu z adresatem, łatwiejsze oddziaływanie na jego emocje, wytworzenie więzi pomiędzy uczestnikami relacji komunikacyjnej. Podkreślenie swojej przynależności do społeczeństwa budzi w czytelniku (który także jest jego członkiem) zaufanie i przekonanie o słuszności wygłaszanych przez nadawcę sądów. Zastosowane chwyt językowe mają więc silny charakter perswazyjny.

Zaskakujące dla czytelnika może być wykorzystanie modyfikacji frazeologizmu biblijnego *oko za oko, ząb za ząb* oznaczającego ‘odpłatę, wyrównanie krzywd, odwet’. Wariant leksykalny brzmi: ***Oko za oko, tablica za tablicę*** (GW 112/2011, s. 2). Został zarejestrowany w nagłówku artykułu dotyczącego skandalu, który wywołało samozwańcze zamieszczenie tablicy w Smoleńsku, gdzie użyto wyrazu *ludobójstwo* w odniesieniu do zbrodni katyńskiej. Nieznani aktywiści w odwecie umieścili w Strzałkowie tablicę upamiętniającą bolszewickich jeńców, którzy zginęli w polskiej niewoli w czasie wojny 1920 roku.

Wymiana komponentów umożliwiła dopasowanie znaczenia związku do tematu artykułu. Powstał wariant leksykalny. W wyniku powyższego zabiegu pojawiło się zarówno odwołanie do metaforycznego znaczenia utrwalonego połączenia wyrazowego, jak i częściowo strukturalnego. W tym wypadku rzeczywiście doszło do powieszenia drugiej tablicy w odwecie za pierwszą. Takie ukonkretnienie przenośnego związku frazeologicznego jest bardzo sugestywne, odświeża język wypowiedzi, świadczy o doskonałej kompetencji językowej nadawcy.

Frazeologizm *oko za oko, ząb za ząb* jest klasycznym sformułowaniem prawa talionu, zasady odpłaty złem równym czynowi przestępczemu (SM, s. 870). Pozwalała to na wysnucie wniosku, że dziennikarz, używając powyższej modyfikacji, już w nagłówku zaznaczył swoją naganę, dezaprobatę wobec zachowania bohaterów artykułu, którzy odpłacili w pewnym sensie złem za zło, przestępstwem za przestępstwo. W artykule krytykuje postępowanie zarówno Polaków, jak i Rosjan. Podkreśla, że działania wet za wet nie przyniosą nic dobrego, najwyżej negatywne skutki w relacjach pomiędzy państwami, które i tak od dawna są bardzo trudne. Dziennikarz stwierdza, że w konsekwencji „[...] przegramy wszyscy. I Polacy, i Rosjanie” (GW 112/2011, s. 2). W tekście silnie wyczuwalna jest ironia, która uwydatnia dezaprobatę wobec zaistniałej sytuacji, postępowania bohaterów artykułu oraz nagannych działań obu państw.

W dyskursie polityczno-społecznym dziennikarze chętnie wykorzystują hasło środowisk komunistycznych XX wieku – *Proletariusze wszystkich krajów, łączcie się!* (SS, s. 267). Autorzy *Rosyjsko-polskiego słownika skrzydlatych słów* piszą, że połączenie to było sztandarową formułą jedności międzynarodowego ruchu robotniczego (RPS, s. 450). Podkreślają, że stanowiło element propagandy totalitarnej, pojawiało się na transparentach, w mediach, utworach literackich, realizujących założenia ideologiczne komunizmu. Tłumaczono go na różne języki narodowe i chętnie wykorzystywano w gazetach organów komunistycznych. Popularyzowane było we wszystkich republikach byłego ZSSR oraz w krajach podporządkowanych Związkowi Sowieckiemu (Połowniak-Wawrzonek 2010, s. 250).

Połączenie pochodzi z *Manifestu Partii Komunistycznej* K. Marksa i F. Engelsa z roku 1848 (SS, s. 267). Zakończenie manifestu brzmi: „Niech drżą panujące klasy przed rewolucją komunistyczną. Proletariusze nie mają w niej nic do stracenia prócz swych kajdan. Do zdobycia mają świat cały. Proletariusze wszystkich krajów, łączcie się!” (tamże). Autorzy pracy *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych* H. Markiewicz oraz A. Romanowski sygnalizują również, że powstanie tego połączenia bywa przypisywane K. Schapperowi – działaczowi robotniczemu (tamże). D. Połowniak-Wawrzonek (2010, s. 250–251) pisze, że wykorzystanie tego związku wyrazowego lub jego modyfikacji we współczesnych komunikatach jest albo świadomym nawiązaniem do okresu komunizmu, elementem specyfiki totalitarnej epoki, albo realizowane jest z podtekstem ironicznym, żartobliwym. Badaczka podkreśla, że zależy to „od nadawcy, potencjalnego odbiorcy, poziomu wiedzy pozajęzykowej o przeszłości, współczesności; tematyki artykułu, celu, jakiemu służy wprowadzenie połączenia”.

W modyfikacjach powyższego związku najczęściej dochodzi do wymiany komponentu nominalnego. Powstają wówczas warianty leksykalne. W badanym materiale znalazłam dwie następujące modyfikacje wymieniające wykorzystane w nagłówkach: *Patrioci wszystkich krajów łączcie się* (GW 113/2011, s. 4); *Dyktatorzy wszystkich krajów łączcie się* (GW 45/2011, s. 2). W pierwszym wypadku komponent nominalny *proletariusze* zastąpiono wyrazem *patrioci*, w drugim *dyktatorzy*. Pozwoliło to na dopasowanie semantyki związku do tematyki artykułów.

Pierwszy z cytowanych komunikatów traktuje o patriotach polskich oraz rosyj-

skich. Dziennikarz stwierdza, że dyskusja między nimi nie doprowadziłaby do żadnych konkretnych wniosków. Autor konfrontuje polskich i rosyjskich patriotów: zarówno jedni, jak i drudzy chętnie unikają niewygodnych dla siebie faktów, widzą błędy oraz przewinienia tylko tych drugich. To ich łączy. Podobnie też postępują, dlatego dziennikarz używa w nagłówku modyfikacji powyższego połączenia. Przekształcenie związku wyraża ironię oraz negatywny stosunek do bohaterów komunikatu i ich postępowania. Artykuł powstał w wyniku refleksji nad powieszeniem przez „nieznanych rosyjskich patriotów” tablicy w Strzałkowie, poświęconej pamięci czerwonoarmistów „zamęczonych w obozach śmierci”. Tablica została powieszona w odwecie za tablicę umieszczoną wcześniej przez rodziny osób, które zginęły wraz z parą prezydencką w katastrofie lotniczej w Smoleńsku w 2010 roku, o której pisałam, analizując poprzednią modyfikację.

Poprzez wykorzystanie powyższego związku autor nawiązuje również do komunizmu. W tekście wspomina m.in. o „dzielnych, nieznanych polskich patriotach” (tamże), którzy namalowali sierpy i młoty na mogile czerwonoarmistów pod Ossowem. Sierp i młot symbolizują komunizm.

Drugi tekst: *Dyktatorzy wszystkich krajów łączcie się* (GW 45/2011, s. 2) mówi o poparciu reżimu Muammara Kaddafiego przez kubańskiego dyktatora Fidela Castro, dyktatora Nikaragui Daniela Orteę oraz Nicolasa Maduro (szefa MSZ w Wenezueli), co motywuje powstanie powyższego wariantu leksykalnego. Są oni sprzymierzeńcami w walce z amerykańskimi imperialistyczno-kapitalistycznymi dążeniami do dominacji nad światem. Ich zdaniem imperialiści z USA chcą zapanaować nad ich krajami. Castro i Kaddafi

przez dziesięciolecia byli sojusznikami Związku Sowieckiego i często wspólnie prowadzili kampanie antyimperialistyczne, niekiedy też zbrojne. Wykorzystanie powyższego połączenia wyrazowego jest więc świadomym nawiązaniem do epoki komunizmu. Nadawca komunikatu przedstawił powyższy związek w ujęciu ironicznym, świadczy o tym kontekst. Wyraża on dezaprobatę dla dyktatorów, którzy popierają Libijczyka Kaddafiego, sięgającego krwawy odwet na demonstrantach, przeciwnych jego dyktaturze, por.: „Latynoscy tyrani wspierają Muamara Kaddafiego. Nie przeszkadza im, że Libijczyk masakruje poddanych na ulicach. Zły jest imperializm, który chce go zbrojnie obalić” (GW 45/2011, s. 2). Ostatnie zdanie jest przykładem mowy pozornie zależnej. Określenie *zły* nie wyraża intencji nadawcy komunikatu (dziennikarza), lecz intencję latynoskich tyranów.

Badane teksty to przykłady wyekscerpowane z artykułów napisanych przez dziennikarzy parających się tematyką polityczno-społeczną. Głównym celem ich autorów jest skuteczne przyciągnięcie uwagi czytelnika, często przekonanie go do swoich poglądów. Działania te sprzyjają wprowadzaniu językowych mechanizmów manipulacji.

Język polityki, mediów jest językiem manipulacji, perswazji. Utrwalone połączenia słowne są bardzo dobrym tworzywem językowym, umożliwiającym wpływanie na czytelnika, adresata wypowiedzi. Ich wykorzystanie w komunikatach może wywoływać u odbiorcy poczucie pewnej więzi z nadawcą, ponieważ większość z nich używana jest w języku potocznym. Badane modyfikacje połączeń wyrazowych mają zaskakiwać czytelnika. Pozwa-

lają również w ciekawy sposób wyrazić ironię, dezaprobatę nadawcy w stosunku do bohatera (-ów) lub tematu wypowiedzi. „Sugestywność ironii wynika z tego, że pozwala się domyślać czegoś innego i/lub czegoś więcej niż to, co zostało dosłownie wypowiedziane. Dzięki temu może stanowić i stanowi bardzo skuteczny i w zasadzie bezpieczny oręż w walce politycznej” (Habrajaska 1994, s. 57). G. Habrajaska (tamże) pisze, że zastosowanie ironii w tekstach politycznych pozwala na nawiązanie więzi między nadawcą a odbiorcami poprzez wskazanie wspólnego wroga i uwydatnienie jego wad. Utwierdza adresata wypowiedzi w przekonaniu, że tylko nadawca posiada zalety, których inni nie mają. Badaczka podkreśla, że ironiczny charakter mogą mieć tytuły tekstów pisanych. Bardzo często uzupełniane są one przez podtytuł, który jest cytatem z tekstu, i w ten sposób konstruowane są opozycje binarne, charakterystyczne dla ironii. Jeśli w tekście nie ma podtytułu, efekt ironiczny uzyskuje się przez użycie w funkcji tytułu cytatu, który ma już jedno (pierwotne) znaczenie, a przytoczony – zyskuje drugie (tamże, s. 66–67). Podobnie jest wówczas, gdy w nagłówku wykorzystywane są utrwalone połączenia słowne.

Frazeologizmy i przysłowia pozwalają na wyrażanie myśli w sposób zawołany. Dziennikarze unikają mówienia *explicite* przy wyrażaniu krytycznych, niewygodnych dla innych sądów. Pozwala to w wielu wypadkach uniknąć sankcji prawnych za wypowiedziane czy napisane słowa. Jest to szczególnie ważne przy wypowiedziach dotyczących spraw trudnych, problemów państwowych, politycznych, światopoglądowych itp. Podobnie jest z zastosowaniem ironii, która często czytelnika jest dopiero po odwołaniu się do wie-

dzy pozajęzykowej. Zastosowanie takiego zabiegu chroni również autora przed różnego rodzaju konsekwencjami (Habrajska 1994, s. 60).

Na odczytanie sensu tekstów politycznych oraz intencji nadawcy duży wpływ ma posiadana przez czytelnika wiedza dotycząca zarówno współczesnej sytuacji politycznej, jak również realiów historycznych, świadomość językowa odbiorcy, znajomość kontekstu kulturowego oraz zasób wiadomości odnoszących się do mechanizmów wykorzystywanych w języku polityki. Komunikaty polityczne zawierają

zazwyczaj subiektywną ocenę rzeczywistości, dokonaną przez dziennikarza. Zależy ona często od jego światopoglądu, poglądów politycznych. Ostatnio dużo mówi się również o zapatrywaniach nie tyle samych dziennikarzy, co ich pracodawców – dziennikarze muszą reprezentować linię polityczną wydawcy prasowego czy producenta medialnego. Teksty o tematyce polityczno-społecznej oprócz funkcji informacyjnej cechuje przede wszystkim funkcja manipulacyjna, perswazyjna, która pozwala przekonać czytelnika do pewnych racji, poglądów.

Wykaz skrótów

GW – „Gazeta Wyborcza”
 RPS – CHLEBDA, W.; MOKIJENKO, W. M.; SZULEŻKOWA, S. G., 2003. *Rosyjsko-polski słownik skrzydlatych słów*. Łask: Leksem.
 SFJP – SKORUPKA, S., 1967. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna. T. I.
 SJP – *Słownik języka polskiego*. 1958–1969. Red. W. DOROSZEWSKI. Warszawa. T. I–XI (przedruk elektroniczny 1997).
 SM – KOPALIŃSKI, W., 2003. *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: Rytm.

SS – MARKIEWICZ, H.; ROMANOWSKI, A., 2007. *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
 SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*. 2001. Red. B. DUNAJ. Warszawa: Przegląd Reader's Digest. T. II.
 WSF – *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. 2008. Oprac. A. KŁOSIŃSKA, E. SOBOL, A. STANKIEWICZ, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bibliografia

BARTMIŃSKI, J.; PANASIUK, J., 2001. Stereotypy językowe. In: Red. J. BARTMIŃSKI. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2: *Współczesny język polski*, Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze”, 363–387.
 BĄBA, S., 1982. Główne typy innowacji frazeologicznych. In: Red. A. M. LEWICKI. *Statość i zmienność związków frazeologicznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 17–25.

BĄBA, S., 1989. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
 CHLEBDA, W.; MOKIJENKO, W. M.; SZULEŻKOWA, S. G., 2003. *Rosyjsko-polski słownik skrzydlatych słów*. Łask: Leksem.
 HABRAJSKA, G., 1994. Wykorzystanie ironii do walki politycznej. In: Red. J. ANUSIEWICZ, B. SICIŃSKI. *Język a kultura*. T. 11, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, 57–62.

KOPALIŃSKI, W., 2003. *Słownik mitów i tradycji kultury*. Warszawa: Rytm.

LEWICKI, A.; PAJDZIŃSKA, A., 1993. Frazeologia. In: Red. J. BARTMIŃSKI. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2, Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze”, 307–325.

MARKIEWICZ, H.; ROMANOWSKI, A., 2007. *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

POŁOWNIAK-WAWRZONEK, D., 2010. *Wpływ mediów na współczesną polską frazeologię*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego.

SKORUPKA, S., 1967. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. I, Warszawa: Wiedza Powszechna.

Słownik języka polskiego. 1958–1969. Red. W. DOROSZEWSKI. T. I–XI, Warszawa (przebieg elektroniczny 1997).

Słownik współczesnego języka polskiego. 2001. Red. B. DUNAJ. T. II, Warszawa: Przegląd Reader's Digest.

Wielki słownik frazeologiczny PWN z przyszłościami. 2008. Oprac. A. KŁOSIŃSKA, E. SOBOL, A. STANKIEWICZ, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Joanna Bryła-Lech

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Research interests: phraseology, semantics, pragmatics

Joanna Bryła-Lech

Jano Kochanovskio universitetas Kielcuose, Lenkija
Moksliniai interesai: frazeologija, semantika, pragmatika

LEXICAL VARIANTS OF FIXED WORD COMBINATIONS IN POLITICAL-SOCIAL PRESS RELEASES

Summary

Fixed word combinations and their modifications are frequently used by journalists in press releases of a political and/or social profile. Analyzing the source material gathered from “Gazeta Wyborcza” in 2001, I found many lexical variants of phrasemes and proverbs. The most interesting modifications appeared in the headlines. This article describes a few such examples.

Fixed word combinations make it easier for senders of political-social announcements to express their thoughts indirectly. They can be used to convey irony, mockery, or aversion towards a person or the subject of the statement in a veiled way. The proper understanding (i.e., in accordance with the sender's intentions) of such a constructed announcement often requires some intellectual effort from the reader. It is a kind of game. Interpreting the metaphorical sense causes a relationship to form between the participants of the communicative process.

Changeable modifications appear as a result of the replacement of one component by a differ-

LEKSINIAI FIKSUOTŲ ŽODŽIŲ KOMBINACIJŲ VARIANTAI POLITINĖS SOCIALINĖS SPAUDOS PRANEŠIMUOSE

Santrauka

Socialinio ir / ar politinio pobūdžio spaudos pranešimuose žurnalistai dažnai naudoja fiksuotų žodžių kombinacijas ir jų modifikacijas. Analizuojant tyrimo medžiagą, surinktą 2001 metų laikraštyje „Gazeta Wyborcza“, buvo aptikta daug leksinių variantų frazemų ir priežodžių. Įdomiausias modifikacijos nustatytos antraštėse. Šiame straipsnyje nagrinėjama keletas tokių pavyzdžių.

Fiksuotos žodžių kombinacijos politinio-socialinio pranešimo siuntėjams padeda lengviau netiesiogiai reikšti mintis. Kalbant apie žmogų arba teiginį, jos gali reikšti ironiją, pašaipą ar antipatiją paslėptu būdu, netiesiogiai. Toks pranešimas ir jo teisingas supratimas, atitinkantis siuntėjo ketinimus, dažnai iš skaitytojo pareikalauja tam tikrų intelektualinių pastangų. Tai žaidimas. Metaforinės reikšmės interpretacija mezga tam tikrą bendravimą tarp komunikacinio proceso dalyvių.

Kintančios modifikacijos atsiranda pakeitus vieną pagrindinės formos komponentą kitu, kuris,

ent word, which from the sender's point of view is more attractive than the one in the base form (Bąba 1989, p. 54). This leads to the appearance of so-called lexical variants. Most frequently, these units are not fixed in the Polish language, but are created especially for the needs of a certain text. They enable the meaning of a phraseme or proverb to be matched to the content of the article, which constitutes the context of its usage. They usually narrow the meaning.

The modified phrasemes and proverbs attract the reader's attention, convincing him of the sender's views. The language of politics and the media is the language of manipulation and persuasion. Fixed word combinations are very important language devices that facilitate an effective influence on the reader/receiver.

KEY WORDS: phraseology, modifications, manipulation, linguistic practical jokes, modern press.

siuntėjo nuomone, yra patrauklesnis nei įprastinis (Bąba 1989, p. 54). Tai sudaro palankias prielaidas atsirasti vadinamiesiems leksiniams variantams. Tokie vienetai dažniausiai nėra fiksuoti lenkų kalboje, o sukurti specialiai konkrečiam tekstui. Jie leidžia frazemos ar priežodžio reikšmei prisiderinti prie straipsnio turinio, kuris ir sudaro jo vartojimo kontekstą. Paprastai tokių leksinių vienetų reikšmė susiaurėja.

Modifikuotos frazemos ir priežodžiai patraukia skaitytojo dėmesį ir įteigia siuntėjo nuomonę. Politikų ir žiniasklaidos kalba yra manipuliacinė ir įtaigi. Fiksuotų žodžių kombinacijos yra labai svarbi kalbos priemonė, padedanti lengviau ir efektyviau paveikti skaitytoją/ gavėją.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: frazeologija, modifikacijos, manipuliacijos, lingvistinės išdaigos, šiuolaikinė spauda.

Gauta 2011 11 15
Priimta publikuoti 2012 01 26